

Ebben az önértékelési mintát adó könyvben megjelenik a környezettel való aktív kapcsolat. Igen jelentős eredménynek tartom az iskola helyének meghatározását, vagyis hogy hol, milyen földrajzi és szociális környezetben van az intézmény (lakosság összetétele, településszerkezet stb.).

Az 1-es és a 2-es intézményértékelési modellnél jól érzékelhető az a különbség, amely feltehetően a társadalmi és szociális különbségekből adódik. Az 1-es modell egy úgynevezett elitebb iskolát, a 2-es egy hátrányos helyzetű, rossz szociális környezetű iskolát takarhat. A kötet legnagyobb részét a 4-es modell gyakorlati megvalósítása tölti ki.

Kitűnőnek, igen jól használhatónak tartom az anyagot abból a szempontból, hogy nagyon jól megtalálták az adott önértékelési területhez tartozó formákat, módszereket. Az irányítás színvonalának felméréséhez készített 15 pontból álló kérdőív áttekinthető, közérthető. Az adatok gyűjtése és elemzése igen izgalmasnak tűnt a számomra, a vizsgált mutatók orientálhatják a további módosításokat, teendőket. A pedagógiai munka tervezésével a helyzetértékelést mindenki fontosnak tartotta.

A fenntartó elvárásai mellett a szülők és a pedagógusok által preferált értékeket is messzemenően figyelembe vették. A célok

pontos megfogalmazása mellett a teljesítés kritériumai konkrétan, megfoghatóan, mérhetően jelennek meg. A pedagógusok minősítése, önértékelése és értékelése, úgy gondolom, az egyik legkényesebb terület. A pedagógus személyisége, egyénisége óriási és döntő fontosságú a nevelési, oktatási folyamatban, ezért a leghangsúlyosabb résznek tartom az ő tanító-nevelő munkájuknak, viselkedésüknek, magatartásuknak az értékelését. A kötetben található módszerek elsősorban az önértékelésre vonatkoztak. (A pedagógusok munkáját sem a gyerekek, sem a szülők egyénenként nem értékelik.) A gyerekek közérzetét viszont már vizsgálja, ami nagyon pozitív, az erre vonatkozó kérdések érthetőek, világosak, jól csoportosíthatók.

Az iskola pedagógiai programjához kapcsolódó önértékelést a demokratikus nevelés-oktatás egyik fontos szegmensének kell tekinteni, melyhez ez a könyv igen jól használható és alkalmazható módszereket kínál.

Makkai Katalin (2004): *Iskolai önértékelés – hogyan?* OKKER, Budapest.

Szakall Judit

Budapest, Marczibányi Téri Művelődési Központ

Erőszakos könyvek, erőszakos gyerekek?

A. S. Neill két gyerekkönyvéről

Azt hiszem, ezt a könyvet először 12 éves koromban olvastam, és már akkor **//** is egyike volt legkedvesebb könyveimnek. [...] Most 25 évvel később is muszáj vagyok rendszeresen elolvasni. Már vagy három példányt ronggyá olvastam. Még ma is imádom ezt a történetet, és a benne rejlő humort. NAGYSZERŰ!!!!” (olvasói recenzió *A zöld felhő* című Könyvről, www.amazon.de).

Mindjárt az elején le szeretném szögezni: ellene vagyok az emberek közötti

erőszaknak. Sőt hajlok arra, hogy Gandhi követője legyek és az erőszakmentességet hirdessem. Persze azt azért tudom, hogy Gandhi erőszakmentességének győzelme az angol birodalom felett annak is köszönhető volt, hogy az ellenfél, ritka kivételtől eltekintve, betartott bizonyos játékszabályokat. (1) De most térjünk rá eredeti témánkra. Vajon az erőszakos könyvek szerepet játszhatnak-e abban, hogy gyerekeink felnőttkorukra erőszakos embereké válnak? A kérdés nem légből kapott,

hiszen nagyon sok szülő szeretné – köztük magam is – különböző úton-módon elérni azt, hogy fiai és lányai békés emberek legyenek.

Ezért érdekes az, hogy én magam már jó ideje szakítottam azzal, hogy a célt, a békés gyereket egyszerűen azzal valósítam meg, hogy megtiltom neki azt, hogy játék fegyverei legyenek, vagy nem adok a kezébe olyan könyvet, amelyben erőszak van. Az előbbit ugyan feleségem nagyrészt megakadályozta: még a gyerek vízipisztolya is hal és nem pisztoly formájú, de a könyveket illetően kétségtelenül nem tudta elérni azt, hogy azok erőszakmentesek legyenek. (2)

A helyzet azonban, bevallom, még ennél is rosszabb. Ennek története a következő: valamikor öt-hat évvel ezelőtt felfedeztem az angliai Summerhill iskolát, amelyet A. S. Neill alapított 1921-ben. Az iskolában kezdetől fogva nem kötelező a gyerekeknek az órákat látogatni, és egy legalább heti rendszerességgel ülésező közös felnőtt-gyerek önkormányzat működik, amely többségi szavazással dönt az iskola életét irányító törvényekről. Az iskolát, amelyet az 1960-as években a világhír is felkapott, Neill számos könyve is ismertté tette. A legnagyobb sikert Neill az USA-ban, Németországban és Japánban aratta, ahol egyik könyvét (Neill, 1960) többmillió példány-számban adták el. (3)

Ha Neill nézetei számomra szimpatikusak voltak, akkor ez kiterjedt arra, hogy elolvastam nem közvetlenül pedagógiai tárgyú írásait, így két gyerekkönyvét is: az egyiknek *Az iskolamester öt gyereke* (A dominie's five), a másikkal *Az utolsó élő ember* (The last man alive) a címe. Neill mindkét könyvet akkor írta, amikor saját iskolája már működött. Az elsőt 1923-ban a németországi Drezda melletti Hellauban, a másodikat pedig 1938-ban Angliában, ahol Summerhill ma is megtalálható, Londontól 150 km-re, egy Leiston nevű kisvárosban.

A két könyv közül a második jóval híresebb, különösen Németországban, ahol a címét jó német szokás szerint alaposan megváltoztatták *A zöld felhőre* (Die Grüne

Wolke). Számos kiadáson túl Harry Rowolt fordításában és előadásában hangoskönyvben is megjelent (Neill, 2005), (4) majd 1999-ben megfilmesítették.

Mi a különös ezekben a könyvekben? Neill bevezetője így szól:

„Ez egy történet, amelyet én 1938-ban tanulóimnak meséltem. Maga a történet kicsit poros már, de más jobb történetek is azok, mint *A kincses sziget* például, vagy *Robinson Crusoe*. Megpróbáltam magamat olvasóim ízléséhez igazítani, és megállapítottam, hogy ennek a vérfürdők és veszélyes kalandok tesznek eleget, így ez a történet brutális. Azoknak, akik még nem hallottak Summerhillről, elmondom, hogy ez egy olyan iskola, ahol a szabadság és az önkormányzat gyakorlati átültetésre került. A tanárok nem élveznek különleges tekintélyt, nem kívánnak maguknak bármilyen tiszteletet. Én magam a gyerekeknek Neill vagyok – Mr. nélkül. Egy dolog *A zöld felhő*-ben új: a gyerekek minden fejezet után kommentálhatják a történetet.”

Neill iránti hevületemben vettem a bátorságot, és fiamnak egészen kis korától hasonló történeteket meséltem el. Neill alap gondolata az volt, hogy idegen hősök helyett saját tanulóit írta bele a történetekbe. Én ugyanúgy saját fiamat és barátait-ellenégeit szerepeltetem a történetekben. Abban a vonatkozásban is követtem Neillt, hogy a történetek elsősorban rablókról, rendőrökről szóltak, és fiam gyakran egy brutális hős szerepét tölti be. Hasonlóan a summerhilli gyerekekhez, fiam beleszólhatott és több-kevesebb sikerrel meghatározhatta a történet irányát is. A történetet irányító kívánságaiból jól tudok tájékozódni lelkiállapotáról, érzelmeiről, problémáiról.

Mivel arról, hogy saját gyerekem merre fejlődik, még nem tudok beszámolni, álljon itt néhány szó Neill utószavából arról, hogy mi lett azokkal a gyerekekkel, akik történeteit hallgatták:

„Bonni történelemtanár, David matematikatanár, Michael fizikadocens, Robert motelt nyitott, Betty, Jean és Evelyn megházasodtak, és gyerekeik vannak, Evelyn egy modern festő. Szeretnék rámutatni, hogy egyáltalán nem agresszívek, és nem lettek antiszemiták, rasszisták, sem fasiszták. Nem hiszem, hogy bármelyikük egy vezért követne, legyen az Hitler

vagy Billy Graham. *Minden gyerek szereti a csodát és a nagy teljesítményeket.* Billy nem fog tiltakozni, hogy ő egy történetben a nehézsúlyú ökölvívó bajnokot kiütéssel legyőzi, legfeljebb azért fog tiltakozni, hogy ez csak a 10. menetben történik, és nem rögtön az elsőben. Ezért ez a történet tele van csodával.”

Amíg Neill beszámolhat arról, hogy a gyerekekből lett felnőttek nem lettek a történetek hatására erőszakosak, addig saját gyerekekkel kapcsolatosan csak annyit mondhatok, hogy Misi (aki jelenleg 9 éves) nagyon szereti ezeket a történeteket. Hetente többször együtt autózunk a körülbelül negyedórára levő iskolába és haza, és ezeknek az alkalmaknak a Misi által legkedveltebb eseménye, ha rá tud venni, hogy meséljek neki egy olyan történetet, amelyben kirabolja a Bank of Englandot, vagy lelő egy csomó rendőrt, stb.

Ahhoz, hogy érthetővé tegyem, mit gondolok arról, miért nem ártanak ezek a történetek a gyerekeknek, sok minden egyebet kell elmondanom: be fogok számolni arról, milyen a summerhilli iskola, és arról is, hogy Summerhill és Neill hatására hogyan igyekszem saját családom életét alakítani.

Neill első gyerekkönyve bevezetőjében így ad képet iskolájáról, amely ekkor még Németországban működött, közös épületben egy másik reformpedagógiai intézménnyel:

„A másik iskolával a kooperáció lehetetlen volt, mert alapfilozófiánk 180 fokkal eltért egymástól. A német szabad iskolát filozófiára alapították, míg az én iskolámat a pszichológiára (4) alapoztam. Ők többek között hittek a kultúrában és a szépség kultuszában, én többek között hittem Charlie Chaplinben és a foxtrottáncban. [...] A mi iskolánk valóban szabad iskola volt. Kötelező órendje csak a tanároknak volt. Reggel 9 órakor én tartottam matematikaórát. Soha nem jött be senki. Felsőgem 10-kor földrajzórát tartott, amiről egyetlen gyerek sem hiányzott. Az iskolagyűlés kényszerített arra, hogy matematikaóráimat alakítsam át földrajzórákra. Mivel nem sokat tudtam a földrajzról, igen nehéz életem volt. Volt egy jó műhelyünk, mindféle hasznos szerzőszámmal, volt egy könyvkötődénk, egy nagyszerű tanárral. A teória azt mondta nekem: Ez az iskola egy piknik lesz. A gyerekek egész napjukat kézimunkával fogják tölteni. A gy-

korlat mutatta meg, hogy a teória milyen haszontalan. A gyerekeknek nagy információéhségük volt. Reggel 9-től kérdeztek egészen délig...”

Neill itt leírja mindazt, hogy a gyerekek hogyan becsülik le földrajzi ismereteit. Aztán így folytatja:

„Kitaláltam egy történetet, hogy megtépázott népszerűségemet újrateremtsem. Mások tudhatnak számtalan földrajzi tényről, de a fantázia világában én vagyok az uralkodó. A történet kielégítette az én egómat, ugyanúgy, mint a hallgató gyerekekét. [...] Tudatos törekvésem volt, hogy megkapjam a gyerekek figyelmét, és így boldoggá tegyem őket. Sikerem volt. Ajánlom a módszert mindazoknak a szülőknek és tanároknak, akiknek van humoruk és képzelőerejük. Sok módja van a gyerekkorba való visszatérésnek. Egy történetet elmondani, amelyben ropognak a gépfegyverek, az egyik legjobb ilyen módszer.”

Hogyan ültettem át mindezt saját családom életébe? Egyszerű lenne csupán azt mondani, hogy a fiam kezdettől fogva láthatta és élvezhette Chaplin filmjeit. Emellett legfontosabbnak azt tartom, hogy jó hangulat legyen otthon, mindenkinek szava legyen a közös élet alakításában. Nincsenek előítéleteim azzal kapcsolatban, hogy mit mikorra kell egy gyereknek megtanulnia. Nem a gyerek előtt járok, hanem utána, és védem az iskolai rossz hatások ellen. Ha rajtam állna, a fiam nem is járna iskolába. Ezért ugyan lehet, hogy sokan megköveznének, mégis elmondom: az iskola véleményem szerint nem biztosítéka annak, hogy egy gyerek tanuljon, és értékes emberré váljon. A tanulás igénye velünk születik, és csak rossz tapasztalatok viszik arra a gyerekeket, hogy mindezt elveszítsék.

Az önkormányzatnak a családban is van értelme. Misi számára eleinte az otthoni családi megbeszélések feleslegesnek tüntek és igyekezett hamar a végükre jutni, de ma már szívesen vesz részt rajtuk, és kinyitja a száját. Szerencsére feleségem szívesen ír, így van egy kis, mindig változó szabálygyűjteményünk, amely tartalmazza azt, hogy kinek hogyan kell alkalmazkodnia a többiekhez. Olyan rend uralkodik otthon, aminek kialakításában mindenkinek szava

van, ahol ezért mindenki otthon érzi magát. Ha nagyképű lennék, azt mondanám, demokratikus család vagyunk. Természetesen nem minden itt dől el, és nem is szavazgatunk egy-egy ilyen alkalommal.

A továbbiakban szeretném bemutatni azt, hogy az 1923-as gyerekkönyv utószavában hogyan próbálja Neill igazolni szokatlan mesemondói eljárását. Fontos tudni, hogy Neill ebben az időben, de bizonyos mértékig egész későbbi életében, Freud hatása alatt állt. Bár sokan sokféleképp magyarázzák a freudizmust, számomra az a legfontosabb, hogy Freud mutatta meg először, hogy az ember sokkal komplikáltabb lény, mint ahogyan azt korábban elképzelték. Gyerekkori emlékek nagyban befolyásolják a felnőtt ember viselkedését. Gyerekkori sebek furcsa viselkedésekben manifesztálódhatnak, és nem könnyű rájönni a dolgok mélyen fekvő okaira. Ez számomra Freud metaüzenete.

Freud nézeteit Neill részben Homer Lane-en, egy jórészt ismeretlen amerikai

pedagógus-pszichológuson keresztül ismerte meg (Fóti, 2006). Neill nemcsak a gyerekkormányzat ötletét vette át tőle, hanem jórészt Lane filozófiáját is, amelynek középpontjában a kereszténység központi dogmájának, az eredendő bűnnek a tagadása állt. Az eredendő bűn tana azt tanítja, hogy az ember bűnös, az ember rossznak születik, és ez alól csak a papság segítségével menekülhet, ha életét a kezükbe teszi, és engedelmesen imádjá az Istent.

Ezzel szemben Lane azt vallotta, hogy az ember jónak születik, és nincs szüksége megváltásra. Mindez így egyszerűen hangzik, de azért a valóság biztosan bonyolultabb (lásd Holt, 1976). A kérdés az, hogy ha az ember jónak születik, akkor miért van a rossz a világban. Miért van bűnözés, miért kínozzák egymást az emberek, miért indítanak háborúkat, ahol tömegesen irtják egymást?

A kérdésre Lane és az ő nyomán Neill azt a választ adja, hogy az ember akkor lesz gonosszá, ha nem kap elég szeretetet. A neurotikus az a gyerek, aki nem kapott elég szeretet. Erre persze azt lehet mondani, hogy számos olyan neurotikus gyerek van, akinek a szülei legjobb tudásuk szerint szeretik gyereküket. Erre mondja Neill, hogy gyakran a szeretet nem éri el a célját, ha egyéb tényezők keresztbe tesznek a szeretet hatásainak. Ilyen keresztbe tevő tényező Neill szerint a gyerek túlzott irányítgatása, a gyermeki autonómia túlzott korlátozása, a paternalizmus, ame-

lyek mind azt az üzenet hordozzák, hogy a szülő elégedetlen a gyerekével.

A gyerek, ismeri el Neill, még akkor is, ha jónak születik, szadistává válhat. A büntetések azt az üzenetet hordozzák a számára, hogy szülei nem szeretik eléggé. Márpedig szeretetre szüksége van. Ha egy gyerek szeretetigényét nem elégítik ki, akkor tehet egy fordulatot, és kegyetlenné válhat. A gyűlölet nincs messze a szeretettől, mert az, aki nem kap szeretetet, gyűlö-

---

A megértés folyamata nem érzelemmentes. Az önkormányzat ülései sokszor magas érzelmi feszültséggel járnak. Ez emberi természetünk része. A nagyszerű bennünk éppen az, hogy eljuthatunk az érzelmektől az értelemig. Kipróbálunk valamit, hogy mit lehetne tenni egy-egy együttélési problémával. Vagy működik, vagy nem. Ha nem, hát újra megbeszéljük, és valami mással próbálkozunk. Nem megyünk el viszont abba az irányba, hogy a másikat bűnösnek látjuk, és ezek szerint járunk el vele. A rossz út az, ha megpróbáljuk a másikkal elhíttetni, hogy viselkedéséért szégyellje magát, hogy önmagát bűnösnek lássa.

Erre nincs szükség.

lettel fordulhat az ellen, akinek szeretetét hiányolja. Ez az érzés azután általánossá válhat, és kiterjedhet más emberekre, embercsoportokra, vagy akár az egész emberiségre is.

Egyenlőtlen emberi kapcsolatok gyakran vezetnek ilyen következményekhez, mivel gyakran kíséri őket félelem a hatalmasabbal szemben. A félelem gyűlölettel jár együtt, és azzal a vággyal, hogy elpusztítsuk azt, aki félelemben tart minket. Erről írja Neill:

„Én különbözöm azoktól a modern pedagógiai ideológusoktól, akik azt mondják, hogy a gyereket jóságos környezettel kell körülvenni, és távol kell tartani attól, hogy bármi rosszat vagy kegyetlent halljon. Ezek az emberek elutasítják azt, hogy gyerekeiknek játék katonákat vagy puskákat adjanak. Azt szeretnék, ha gyerekeik pacifisták lennének. De mi a valóságos pszichológiája a gyerekeknek? *Biztosan tudom, hogy a gyerekek szívesebben hallgatnak egy történetet, amelyben skalpolnak, mint amelyben térítenek.* Minden törekvésünk ellenére, hogy érintetlennek tartsuk meg a gyereket, a tudatalattiban ott lesz a szadizmus. Az én nézetem: a gyerek ölni akar. Ki kell elégitsem ezt a vágyát. Meg fogom engedni, hogy fantáziájában gyilkoljon. Így kiélheti ezt a késztetést.”

Neill konkrét példán is bemutatja, hova vezet a túlzott elfojtás:

„Nemrégiben találok egy kislánnyal, akit nekem mint egy angyalt írtak le. Valóban egy kedves kis angyal volt. Nem evett húst, és én rögtön gyanakodtam arra, hogy valójában tudat alatt gyilkos indulatai vannak. Játsoztam vele egy harcias játékot, és ő keményen behűzött nekem.

– Meg akarsz ölteni? – kérdeztem.

– Igen – ordította.

– Van még valaki, akit meg akarsz ölteni?

Rögtön jött a válasz: – Igen, anyát, Flórát és Bettyt, de Bettyt legelőször!

Betty a nővére volt.

– Egy nagy késsel fogom csinálni – mondta –, és egy nagy lyukat vágok a lábán, és megiszom a véré!

Azt mondtam neki: – Ha megiszod Betty véré, akkor olyan nagy és erős leszel, mint ő, igaz? És akkor a mama és a papa jobban fog szeretni téged. Mit gondolsz?

Nem válaszolt, de arckifejezése egyetértést árult el.

Az eset magyarázata a féltékenység. A kislány meg volt győződve arról, hogy szülei jobban szeretik a nővérét, mint őt. A gyereket olyan

iskolába adni, ahol csak az erényekről beszélnek, nem segítene rajta. Szadizmusa tovább élne titkos fantáziáiban. Lehet, hogy igen nemes nő válik belőle, aki az állatvédő liga titkára lesz, vagy a vegetáriánusok intézetében fog dolgozni. Elnyomott szadizmusa sok humanitárius elv elfogadására fogja rávenni, de titokban boldogtalan lesz. Ha pedig valaki megnyeri ugyan az egész világot, de elveszti helyébe a saját boldogságát, akkor az élet értelmetlen.”

Így mutatja be Neill azt, hogyan válhatunk meghasadt emberré, ha legalább fantáziánkban nem élhetjük ki azokat a természetes késztetéseket, amelyek frusztrációk hatására keletkeznek bennünk. Miközben kifelé a felnőtt játssza a jóságost, addig benne gyűlölet kering, és ez boldogtalaná teszi. Ugy érzem, Neillnek igaza van, amikor így ír:

„Történetemnek nagyon csekély pszichológiai hatása van a gyerekekre. Ha Derrick tudat alatt szeretne kárt tenni családjá néhány tagjában, akkor ezen nem sokat változtat az, ha a történetben lemészárol egy csomó vad afrikai harcost. [...] Ahol a történet jót tesz, az ott van, hogy minden gyerek a történetben azt érezte, hogy szeretik. »Itt van az öreg Neill (apapótlék) aki annyira szeret engem, hogy nagy tetteket hajtat végre velem.« Az igény a hatalomra és a szeretetre egyszerre elégül ki.”

Neill itt még egy mélyebb összefüggésre is rámutat:

„A történet fontos vonatkozása kapcsolódik Stekel nagy gondolatához: »Öröm szégyenérzet nélkül.« Ez, mondja Stekel, az egyik alapvető princípiuma minden neuroziznak. Szeretném hozzátenni, hogy szerintem minden gyerek alapvető princípiuma is. Farkasokat és vadakat megölni egy történetben: kegyetlenség szégyenérzet nélkül. Helga nem bántana egy legyet sem, de arca fénylett, miközben leírtam egy csatát.”

Ez az öntudatlan igény manifesztálódik abban az érdeklődésben, amit a mai társadalom a bűnügyek iránt mutat. Ez emberek a rajtuk esett igazságtalanságokat abban vélik kompenzálni, hogy helyeslik a bűnösök megbüntetését, de azután azzal, hogy a büntetés sehova sem vezet, már nem törődnek. A háborúban is ez történik. Neill így írja ezt le:

„Ameddig elnyomjuk a gyermeki kegyetlenséget, addig fennmarad a háború, fennmaradnak a kivégzések. A kegyetlenség igazi gyógyítása a kreativitás és a szeretet. A gyerekek azt kell megtanítani, hogy nincsen olyasmi, mint lelkiismeret-furdalás vagy eredendő bűn. Meg kell tudnia, hogy az a kívánsága, hogy megölje a családját, nem valami különleges dolog, hanem abból az igényből fakad, hogy vágyik a szeretetre.

A problémák gyógyításánál is fontosabb, hogy elkerüljük mindazt, ami a problémákhoz vezet. A pszichológia az a tudomány, amely megtanít elkerülni ezeket, ezért ezt a tudományt negatív tudománynak is nevezhetjük. Ma egy uszodában Millstatt am Seeben Ausztriában láttam egy szerető apát, aki arra kényszerítette gyerekeit, hogy menjen be a mély vízbe. A gyerek ordított félelmében, de az apa nevetett, és behúzta őt. A tudat alatti gondolata a gyerekek biztosan az, hogy az apám meg akar fullasztani. Fantáziámban látom a fiút, amint 20 éves. Fél bemenni a vízbe. Átkelni a tengeren kinszenvedés neki. Elmegy egy analitikushoz, és néhány hét után megtanulja, hogy a víztől való fóbiája abból az időből származik, amikor apja erőszakkal a mély vízbe kényszerítette. Megérti azt is, hogy apja halálát már korábban is kívánta, mert korábban is adott neki hasonló elháríthatatlan parancsokat. A víztől való félelme abból származott, amit apjának kívánt, amikor az a mély vízbe kényszerítette. Azt gondolta, hogy az apja ezzel büntetni akarja.

Ez az elképzelésem a történettel kapcsolatban. Lehet, hogy túlzónak tűnik, de mindenki, aki átesett analízisen, egyet fog velem érteni, hogy ez lehetett a vízviszony oka.”

A bemutatott esetet illetőleg valószínűleg igaza van Neillnek. Persze az is igaz, hogy Neill nézetei sokat változtak abban a vonatkozásban, hogy hogyan is lehet megelőzni a neurózisokat. Míg fiatalabb éveiben hajlott arra, hogy mindenkinek pszichoanalitikus kezelést írjon elő, később, saját tapasztalataira alapozva, arra az eredményre jutott, hogy egy szabad közösségben való élet önmagában terápiás hatású. Ezért csökkentette iskolájában a „privát órák” mennyiségét, amelyek nem voltak mások, mint analitikus kísérletek egy-egy problémás gyerek neurózisának csökkentésére. Neill látta, hogy a szabad gyerekközösségben való élet – elsősorban az, hogy a gyerekek annyit játszhattak, amennyit akartak – önmagában terápiás hatású, és segít abban, hogy

levessék azokat az álarcozatokat, amelyeket a családban és a tradicionális iskolákban magukra öltöttek. (Ebben az értelemben Neill a csoportos pszichoterápia egyik előfutára. Az iskola-„csoportban” az a különleges, hogy nem korlátozódik heti néhány órára: a gyerekek az idő nagy részében az iskolában együtt élnek.)

Neill első gyerekkönyve, *Az iskolamester öt gyereke*, egy könyvsorozat utolsó, szokatlan darabja. A sorozatot, amelynek könyvei önmagukban is élvezhetők, az 1915-ben megjelent *Az iskolamester naplója* (A dominie's log) nyitja, amely egyben Neill első megjelent könyve. Az utolsó gyerekkönyvig további három kötet jelenik meg. A gyerekkönyv lezárja ezt a sorozatot, és helyet ad Neill második sorozatának, amelyek mind a problémás gyerekről, tanárról, szülőről, családról stb. szólnak. E sorozat közben Neill más hangsúlyú könyveket is ír, mint például *Az utolsó élő ember*. A problémás könyvek sorozatához képest a gyerekkönyvek egy másik Neillt mutatnak be, akinek van humora, mélyen ismeri és szereti a rábízott gyerekeket. Mert a két gyerekkönyvből sugárzik a megértés a gyerekek iránt: az, amit Carl Rogers később feltétel nélküli elfogadásnak nevezett, vagy amit Neill egyszerűen szeretetnek hív.

Ne keverjük össze a szeretetet az engedékenységgel. A korlátok felállítása azonban nem olyan egyszerű. Sokan csak két utat látnak: az egyik azt mondja, hogy a gyerekek meg kell mondani, hogy mit tegyen, a másik arra hagyatkozik, hogy a gyerek majd magától rájön arra, hogy hol vannak a határok. Ehhez képest Neill egy harmadik utat fogalmaz meg: vannak dolgok, amelyekben a gyereket teljesen békén kell hagyni. Ez például a tanulás. Nem kell molesztálni, arra kényszeríteni, hogy tanuljon olyan dolgokat, amelyek nem érdeklik. Másrészt a közösségben való élet megkövetel bizonyos alkalmazkodást. Ezt az alkalmazkodást azonban nem direkt kényszerrel kell megvalósítani, hanem a demokratikus önkormányzás segítségével. A közösségben való élet mindenkitől kompromisszumokat követel. Ugyanakkor

ezeket lehetőleg úgy kell elérni, hogy a közösség tagjai értsék azt, hogy ennek oka az, hogy különbözőek vagyunk. Az önkormányzat, legyen az a család, legyen az a nagyobb közösség, arra való, hogy a benne élők megismerjék egymást. A megbeszélések nem öncélú ön-agyonülésezesek, hanem döntési fórumok. Mit kell tennünk annak érdekében, hogy békében éljünk egymással? A fórumok csak akkor működnek, ha mindenki elfogadja a mögöttük álló filozófiát: nincsenek bűnös emberek, csak emberi igények vannak. A közösség figyelmeztethet, hogy ne térj le arról az útról, ami azt mondja, hogy mi magunk képesek vagyunk önmagunkat kormányozni, megértjük a másikat, még ha ez a megértés az első pillanatban nem is könnyű. A megértés folyamata nem érzelemmentes. Az önkormányzat ülései sokszor magas érzelmi feszültséggel járnak. Ez emberi természetünk része. A nagyszerű bennük éppen az, hogy eljuthatunk az érzelmeiktől az értelemig. Kipróbálunk valamit, hogy mit lehetne tenni egy-egy együttélési problémával. Vagy működik, vagy nem. Ha nem, hát újra megbeszéljük, és valami mással próbálkozunk. Nem megyünk el viszont abba az irányba, hogy a másikat bűnösnek látjuk, és ezek szerint járunk el vele. A rossz út az, ha megpróbáljuk a másikkal elhithetni, hogy viselkedéséért szégyellje magát, hogy önmagát bűnösnek lássa. Erre nincs szükség. Elfogadjuk a másikat olyannak, amilyen, és persze kérjük arra, hogy ő is fogadjon el minket

A gyerek, ismeri el Neill, még akkor is, ha jónak születik, szadistává válhat. A büntetések azt az üzenetet hordozzák a számára, hogy szülei nem szeretik eléggé. Márpedig szeretetre szüksége van. Ha egy gyerek szeretetigényét nem elégítik ki, akkor tehet egy fordulatot, és kegyetlenné válhat. A gyűlölet nincs messze a szeretettől, mert az, aki nem kap szeretetet, gyűlölettel fordulhat az ellen, akinek szeretetét hiányolja. Ez az érzés azután általánossá válhat és kiterjedhet más emberekre, embercsoportokra, vagy akár az egész emberiségre is.

olyannak, amilyenek mi vagyunk. Az együttéléshez kompromisszumkésznek kell lenni, ami hosszú tanulási folyamat eredménye.

Neill filozófiája/pszichológiája így már világosabb:

„Minden nap, minden országban láthatjuk, ahogyan a szadistákat termelik. A mama ráver a gyerek fenekére, az apa megpofozza. A szü-

lők ráordítanak a gyerekekre. »Ne fogdd meg azt!« »Ne menj ki a móló szélére!« »Mutasd meg szépen az úrnak, hogyan csináld...« A gyerek nem kis felnőtt, de úgy kell bánni vele, mintha az lenne. Méltóságát soha nem szabad megsérteni. Történeteimben, amikor láttam, hogy egy vicc sértette egy gyerek önértését, siettem gyorsan magamról mesélni, ahol gyáva voltam, vagy valami butaságot csináltam.

Más emberek önállóságát tisztelni a legnehezebb dolog a világon. A gyerekek szabadságot engedni azt jelenti, hogy a felnőtteknek sok mindent fel kell áldoznia. De ez jutalmat hoz. Hellerauban a legjobb szerszámaim és felszerelésem voltak: egy új írógép, tornaszőnyegek, fűrészek, mindenféle fagegmunkáló szerszámok. A gyerekek

egyedül dolgoztak, mégis az egyetlen, ami tönkrement, egy szerszámtartó doboz. De a kis Donaldnak megengedni, hogy játsszon az új írógéppel, nem volt könnyű döntés.

Azzal előzhetjük meg, hogy egy gyerek szadistává legyen, ha nem kényszerítjük őt dacosságra, ha nem akarjuk őt legyőzni. Ha a felnőtt és a gyerek közötti kapcsolat szereteten alapszik, akkor egy engedelmségi felszólítást könnyedén követ a gyerek, de ha a kapcsolat alapjában gyűlöleten nyugszik, akkor minden parancs vagy kérés dacot és ellenállást vált ki belőle. A világ tele van gyűlölködő emberekkel, a rendőrségtől kezdve a gyárosokig. Az iskolában, ha a tanár kivételezik egy gyerekkel,

a többiekénél jobban szereti, akkor ezzel gyűlöletet kelt a többi gyerekben az általa kivételezett gyerek iránt, és tudatalattijukban gyilkosok lesznek.

Mi az orvosság minderre? Nem az, ha arra tanítjuk a gyerekeket, hogy legyenek kedvesek a macskákhoz és a nyulakhoz, nem az, ha valásra neveljük őket, nem az, ha azt prédikáljuk nekik, hogy legyenek önzetlenek. A gyógyszer az, ha a gyerekeknek szeretetet és szabadságot adunk. A legfontosabb, hogy megszüntessük bűntudatukat. Soha nem szabad őket vádolni valamilyen szexuális vagy szadista akció miatt: ha így teszünk, akkor a gyerek el fogja hinni, hogy bűnös. Mert a gyerekek úgy jönnek világra, hogy szociálisak (emberszerető) és jók. Csak a mi moralizálásunk és tekintélyelvűségünk csinál belőlük bűnöst.”

Ez a titka a békés emberek nevelésének, nem a tiltások és az álszenteskedés.

Tudom ugyanakkor, hogy valami szokatlant teszek. Hagyom magam a gyerektől vezetetni, nem akarok okosabb lenni nála. Tudom, hogy a véres történetek jók neki, mert nagy szüksége van arra, hogy igaza legyen. Az életben a gyerekek szinte soha nincs igaza: még az iskolai takarítónő is nagyobb tekintély, mint ő. Amikor a mesében ő a hatalmas, az erős, az változtat ezen a helyzeten. Ezért kell félredobnom az előítéleteket. Hogy Neillnek még humora is van, az csak ráadás. Igyekszem persze én is, és számtalan esetben végződnek a kalandok úgy, hogy felszabadultan egy jót nevetünk.

Természetesen ez nem az egyetlen módja annak, hogy Misi békés gyerek

legyen. Legalább ilyen fontos a szabadság: az, hogy idejét nem táblázzuk be külön-órakkal, hogy sokat játszhat barátaival bent és kint a szabad levegőn, játékait maga választhatja meg.

Befejezésül az elmúlt napok történetéből: Fiam az utóbbi időben sokszor panaszkodott arra, hogy a tanárok megtiltották nekik, hogy osztályozzák őket. Nem tudom, melyik gyerektől származott az ötlet, de futótűzszerűen terjedt el a gyerekek között, és a tanárok reakciója fiam szerint az volt, hogy megtiltották nekik a tanárok osztályozását. Lassan kialakuló véleményem az ügyvel kapcsolatban az volt, hogy ha a tanárok az értékelést nem személyes sértésnek vették volna, akkor mindez egy párbeszéd kezdete lehetett volna arról, hogy milyen is legyen a tanítás, mit is szeretnének a gyerekek. Más eszközöm nem lévén, a gyerek haragját az iskola ellen ma reggel egy történetben vezettem le, amelyben ő egy új iskolát nyit, és ebbe az iskolába a gyerekek veszik fel a tanárokat. A tanárok próbatanítás után osztályzatot kapnak a gyerekektől, és aki nem ér el bizonyos ponthatárt, az repül. Így repült a népszerűtlen és gyakran ostoba iskolaigazgató-feleség, de így kerültem be magam az új iskola tanárai közé. Bejutott az a tanárnő is, akinek kézimunkaóráit Misi szereti. Így követtem Neillt, és álltam a gyerek pártjára.

Jegyzet

(1) *Gandhi*. Rendezte Richard Attenborough. DVD Columbia Pictures, 1982.

(2) Fiam kedvenc könyvei a *Harry Potter*-könyvek és az *Eragon*.

(3) *Die grüne Wolke*. Denkmal-Film GmbH, 1999.

(4) Neill számára a pszichológia az akkor új freudizmust jelentette, amiről azt gondolta, teljesen ki fogja szorítani a régi vágású pszichológiát.

Irodalom

Fóti Péter (é. n.): Roxfort vagy Summerhill. *Fordulópont*, 33.

Fóti Péter (2006): Miért van szükség radikális iskola-reformra? Válasz Vajda Zsuzsának. *Tani-tani*.

Holt, John (1976): *Instead of Education. Ways to Help People Do Things Better*.

Neill, A. S. (1924): *A dominie's five*.

Neill, A. S. (1939): *The last man alive*. <http://thelastmanalive.tripod.com/>

Neill, A. S. (1960): *Summerhill: A Radical Approach to Child Rearing*.

Fóti Péter
Ausztria, Bécs